

Päättymätön modernin tutkiminen

Industry and Modernism. Companies, Architecture, and Identity in the Nordic and Baltic Countries during the High-Industrial Period. Toim. Anja Kervanto Nevanlinna. SKS 2007. 401 s.

■ Modernin tutkiminen ei ole enää muotia. Kirjan toimittaja Anja Kervanto Nevanlinna kuvaa johdantoluvussa modernismin piirteitä seuraavasti: "New built forms were seen as images of what is to come, as a tomorrow here already today." Modernismin näkeminen suhteessa tähän hetkeen antaa oikeutuksen tutkia modernia aina uudestaan ja jopa uudestaan suhteessa omaan "tähän aikaan". Moderneja löytyy myös monenlaisia, modernia voidaan ymmärtää uudestaan ja määrittellä sen sisältöä esimerkiksi tämän kirjan tavoin teollisuusyritysten ja ympäröivän yhteiskunnan suhteen kautta – muiden muassa siirtymänä paikallisesta yhteisöstä kansalliseen.

Kirjan alaotsikko määrittää kirjan teemaa yritysten, arkkitehtuurin ja identiteetin liittona modernin ajan teollisessa yhteiskunnassa; moderni aika määritellään kirjassa kansainvälisen tutkimuksen mukaisesti high-industrial -periodiksi. Hedelmällisemmin kirjan rakenne määrittäyty kuitenkin kolmen pääluvun otsikoinnissa,

jossa kolmijakona on muuttuva maisema, ajassa pysyminen ja kuvien rakentaminen. Tämä jaottelu osoittautuu vertailun kannalta toimivaksi, sillä kirjoittajat ovat temaattisesti jakotetun rakenteen avulla pystyneet laatimaan omat artikkelinsa osaksi kokonaisuutta – teollisuusyhdykskunnan rakentaminen ja modernin muutos ovat luonnollinen osa yhteiskunnan koneistoa.

Toinen tuore näkökulma, ainakin suomalaisen teollisuusperintöön keskittyneen tutkimusperinteen vastapainona, on tutkia teollisuusrakentamisen kulttuuria osana talouden kehitystä ja yhdistää siihen monitieteellisesti taidehistoriallisia ulottuvuuksia. Artikkeleissa käytetty laaja ja hyvin monitahoinen lähdeaineisto on ehdottomasti ansio ja lisää kirjan kiinnostavuutta. Aineistojen kautta avautuu yritystason mikron ja kansallisen tason makron välinen riippuvuus ja vuorovaikutus.

Monitieteinen ja monipuoliseen lähdeaineistoon perustuva katsanto on tässä teoksessa suurelta osin myönteinen asia, mutta samalla se tuo kirjaan perinteisen artikkelikoelman ongelmat: lukijan kannalta vain osa artikkeleista ovat innostavia ja toiset jäävät kategoriaan "vaikuttaa kiinnostavalta, mutta luenpa sen sitten kun on aikaa". Vertailu avaa kuitenkin niin kiinnostavia näköaloja Suomen lähialueiden teolliseen rakennuskulttuuriin, että hiipuva innostuskin viriää uudestaan. Suomalaisena taloushistoriallisen kirjallisuuden lukijana tarttuu luonnollisesti Suomen teollista menneisyyttä käsitteleviin ar-

tikkeleihin ja siirtää tuonemmaksi teollisuusarkkitehtuurin tarkastelut, mutta niin ruotsalaisen puhelinjätin LM Ericssonin teollinen menneisyys kuin Neuvosto-Eestin kolhoosien futurismi huipentavat lukukokemuksen.

Teoksen alussa on teemaa kontekstualisoiva luku, jossa Anja Kervanto Nevanlinna kirjoittaa ensin teollisuuden ja modernismin yhteyttä tutkimuskohteina. Hieman turhankin monisäikeisessä johdannossa esitetään selkeä ja toimiva määrittely monimutkaisesta ilmiöstä. Sekä teollisuus että käsitteellinen moderni ovat samanaikaisessa muutoksessa, jonka Kervanto Nevanlinna yhdistää muun muassa Fernand Braudelin totaalihistorialliseen malliin, dialogiseen prosessiin, jota tutkijoiden erilaiset tutkimuskohteet ja lähestymistavat tukevat ja täydentävät.

Kaksi muuta teoksen aihepiiriin johdattelevaa artikkelia yhdistävät pohjoismaisen ja Baltian kehityksen ansiokkaasti nykyisen teollistumistutkimuksen ja liiketoimintahistorian käsityksiin modernista. Susanna Fellman ja Maths Isaacson käsitteellistävät teollistuneiden yhteiskuntien kehitystä ja maiden erilaisia kypsän teollisuusyhteiskunnan vaiheita. Neuvostojärjestelmään kuuluneiden maiden (Viro, Latvia ja Liettua) ja länsimaisten teollisuusyhteiskuntien (Norja, Ruotsi, Suomi ja Tanska) käsitteleminen ja vertailu samassa tutkimuksessa onnistuu, kun tarkastelun kohteena on teollisuus osana yhteiskuntaa. Caspar Jørgensenin katsaus rationalisointiin modernin merk-

kinä keskittyä ehkä enemmän muutoksen ajoittamiseen kuin ajattelutavan muutoksen kuvaukseen. Suppeudestaan huolimatta sen tärkein sisältö välittyy lukijalle selvästi: taylorismi, rationalisointi ja ns. tieteellinen liikkeenjohto (scientific management) olivat selviä modernin merkkejä teollisuuden muutoksessa ja teollisuuslaitosten suunnittelussa.

Ensimmäinen pääluke keskittyy teollisuusyhdyskuntien vaikutukseen ”maiseissa”. Luvun neljä artikkelia kuvaavat ruotsalaisen teollisuusyhteisön Oxölesundin modernin murrosta, Nokian kaupunkisuunnittelua, voimalaitosrakentamista ja Neuvosto-Latvian arkkitehtuurin modernisaatiokehitystä. Artikkeleiden aihepiirit eivät ensilukemalta lupaa kovin vertailevaa lähestymistapaa. Niistä löytyy kuitenkin näkyvä ja läpäisevä juonne: järkipäinen suunnittelu ohjasi kaikkea tai ainakin suunnittelun merkitys kansallisessa teollisuuspolitiikassa oli merkittävä. Marie Nisser kuvaakin osuvasti modernin muutosta valtion, yrityksen ja kunnallisten toimijoiden uudenaikaisena liittona. Myös Maria Lähteenmäen artikkeli teollisuuden modernisaation asemasta Nokian kaupunkisuunnittelussa tukee tätä tulkintaa, johon kuitenkin yhdistyy suunnittelun vahva poliittisuus.

Toinen pääluke keskittyy ajassa pysymiseen eli ajallisiin jatkuvuuksiin ja epäjatkuvuuksiin yritystason toimintaan vaikuttaneiden ideologisten muutosten kautta. Esiin nousee tässäkin erityisesti johtamisen ammatillistuminen, tieteellisty-

minen ja järkipäistyminen – kaikki saman modernisoitumiskehityksessä vaikuttaneen suunnitelmallisuuden puolia hieman eri katsontakulmasta. Lukukokemuksena nousee esiin kaksi, pohjoismaista yhteiskuntaa käsittelevää artikkelia. Luvun aloittaa yksi kirjan keskeisimmistä artikkeleista. Susanna Fellmanin G. A. Serlachius Ab:n modernisaatioprosessia käsittelevä artikkeli on otsikoitu ”Aesthetics in Modern Management”. Tämä liikkeenjohtoon uudistumista ja teollisuusrakentamisen uusia vaikutteita yhdistävä tarkastelu kuvaa niin työympäristön paranemista ja niitä vaikeuksia, joita rationalismi ja uudenlainen tehokkuus toivat mukanaan. Yritys ei toimi, unelmista ja aatteellisen esteettisestä ”kauneudesta” huolimatta, konemaisesti vaan kompleksinen kokonaisuus toimii ajoittain ontuen. Kuitenkin modernisoituvassa Serlachiuksessa on selviä piirteitä ns. hyvinvointikapitalismista, jossa niin henkilökunta kuin ympäröivä yhteiskuntakin saavat osansa yrityksen menestyksestä.

Maths Isacsonin artikkeli LM Ericssonin sodanjälkeisestä kehityksestä tuo kiinnostavasti esiin toisen tien suhteessa esimerkiksi edellä esitellyn G. A. Serlachiuksen tapaukseen. Isacson käy läpi yhden yrityksen, LM Ericssonin laajenemista Tukholman ulkopuolelle. Hän analysoi laajenemisen vaikutuksia paikallisyhteisöihin ja ylipäänsä kyseisen yrityksen merkitystä modernisaatioprosessissa ja sen ymmärtämisessä. Hieman kaavamaisella, kaksivaiheisella esitystavalla hän nostaa esiin

erityisesti valtion keskeisen roolin ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti työvoimapolitiittiset vaikutteet nousevat keskiöön.

Kolmas pääteema, kuvien rakentaminen kuvaa eri tavoin visuaalisuuden yhdistymistä materiaaliseen ja ideologiseen todellisuuteen. Kun puhutaan kuvien luomisesta, kansallisen aspektit korostuvat. Siksi vertailu tämän luvun neljän artikkelin välillä on hieman vaikeaa. Ensimmäisessä artikkelissa Anders Houlitz kuvaa oikeastaan sitä, miten Volvosta tuli Ruotsin uuden ajan kansallinen ylpeydenaihe. Tarina on kiehtova ja opettava, joskin artikkeleissa ei ole käytetty juurikaan uutta lähdeaineistoa. Kaksi seuraavaa pureutuu teollisen arkkitehtuurin kuviin ja visioihin. Tuija Mikkosen vertailu Strömbergin ja ASE:n välillä tarjoaa aidon vertailukohtaan Suomen ja Ruotsin välillä teollisuuden muutoksesta modernisaatioprosessissa ja arkkitehtuurin asemasta tässä prosessissa. Ehkäpä kiinnostavin artikkeli kuvien luomisesta oli kuitenkin Mart Kalmmin esitys Neuvosto-Eestin maatalouden kollektiiveista modernisaatioprosessissa. Kolhoosien arkkitehtuurin futurismi, suunnitelmat ja toteutuneet rakennukset ja niiden historia ovat kiehtovaa luettavaa – ja katseltavaa. Raplaan rakennettu ufomainen kolhoosin hallintorakennus on varmaan valmistuessaan ollut tärkeä nähtävyys – moderni ylpeydenaihe.

Kirjan ehdoton ansio on, että se esittelee pääsääntöisesti muuta kuin kaikkein tunnetuimpia esimerkkejä kokonais-

taideteoksina syntyneistä tehdasyhdyskunnista ja tunnettujakin esimerkkejä lähestytään uudesta näkökulmasta. Kuvitus on myös runsasta, joskin heikkoutena voi nähdä sen, että vertailut teollisen modernismin klassikoihin Pohjoismaiden ja Baltian ulkopuolella puuttuvat. Toki kansainväliset aatteet ja yritystoiminnan toimintamallit käydään läpi ansiokkaasti, ja loppuluvussa Pohjoismaista ja Baltiasta jäsentyy selvä kuva osana eurooppalaista kehitystä. Tutkimusalueen ulkopuolisten vertailukohtien esittämisestä olisi kuitenkin ollut apua. Näin kirjasta olisi tullut vielä ansiokkaampi.

Jaakko Autio